

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA
ELMİN İNKİŞAFI FONDU**

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin
İnkışafı Fondunun elmi-tədqiqat proqramlarının, layihələrinin
və digər elmi tədbirlərin maliyyələşdirilməsi məqsədi ilə
qrantların verilməsi üzrə 2013-cü il üçün elan edilmiş əsas
qrant müsabiqəsinin (EIF-2013-9(15)) qalibi olmuş
layihənin yerinə yetirilməsi üzrə

YEKUN ELMİ-TEXNİKİ HESABAT

Layihənin adı: **İnsan potensialına əsaslanan sosial müəssisələr Azərbaycanda icmaların davamlı innovativ inkışaf texnologiyası kimi**

Qrantın məbləği: 90 000 manat

Layihə rəhbərinin soyadı, adı və atasının adı: Rəhimli Rəcəb Zakir oğlu

Layihənin nömrəsi: EIF-2013-9(15)-46/41/5-M-05

Müqavilənin imzalanma tarixi: 16 yanvar 2015-ci il

Qrant layihəsinin yerinə yetirilmə müddəti: 12 ay

Layihənin icra müddəti (başlama və bitmə tarixi): 01 fevral 2015-ci il – 01 fevral 2016-cı il

Diqqət! Bütün məlumatlar 12 ölçülü Arial şrifti ilə, 1 intervalla doldurulmalıdır

Diqqət! Uyğun məlumat olmadığı təqdirdə müvafiq bölmə boş buraxılır

Hesabatda aşağıdakı məsələlər işıqlandırılmalıdır:

1 Layihənin həyata keçirilməsi üzrə yerinə yetirilmiş işlər, istifadə olunmuş üsul və yanaşmalar

Sosial müəssisələr və sosial sahibkarlıq haqqında elmi, statistik məlumatların və normativ-hüquqi sənədlərin toplanması; Sosial müəssisələrin fəaliyyətinin tənzimlənməsi sahəsində vəziyyətin müqaisəli təhlili və qiymətləndirilməsi.

1.Elmi-texniki heyətin, texniki təchizat məsələlərinin təşkili; müvafiq ədəbiyyatların, analitik və statistik materialların toplanması və sistemləşdirilməsi;

Dünya təcrübəsi üzrə materialların toplanması; tədqiqat metodikasının konkretləşdirilməsi həyata keçirilmişdir. Azərbaycanda icma səviyyəsində sosial müəssisələrin yaradılması və inkışaf etdirilməsinə, yerlərdə əhalinin sosial təşəbbüskarlıq fəaliyyətinin yüksəldilməsinə, sosial xidmətlərə tələbatlarının daha dolğun ödənilməsi sahəsində sosial müəssisələrin rolunun və onların fəaliyyət prinsiplərinin dəqiqləşdirilməsinə, bu sahədə elmi tədqiqatların aparılmasına və mövcud normativ sənədlərin təhlil olunmasına xüsusi ehtiyac duyulur. Sosial müəssisə

anlayışının yeni olmasına baxmayaraq günümüzdə bütün dünyaya geniş yayılmış və ictimaiyyət tərəfindən qəbul edilmiş bir təsisatdır. Bu təsisat qeyri-kommersiya, sosial xeyriyyəçilik və korporativ sosial məsuliyyət anlayışları ilə paralel olaraq cəmiyyətdə mövqə qazanmış bir təsisatdır. Bundan fərqli olaraq sosial sahibkarlıq anlayışı isə Post Sovet məkanında son 10 ildə böyük sosial təşəbbüslər kontekstində böyük təcrübə toplamışdır. Bu baxımdan qeyri-kommersiya sektoru kimi ictimaiyyətin dəstəyini qazanaraq iqtisadiyyatın bir istiqamətinə çevrilmişdir. Bu biznes bütün ölkələr üzrə yüzlərlə sosial əhəmiyyətli proqram və layihələr həyata keçirirək ictimaiyyətin rifahı kimi məqsədə çatmaq məsuliyyətini öz üzərinə götürən bir anlayışdır.

2. inkişaf etmiş ölkələrdə və MDB dövlətlərində sosial müəssisələrin təşkili və fəaliyyəti ilə bağlı təcrübə öyrənilmişdir ;

Artıq 30 ildən çoxdur ki, ABŞ, Avropa və dünyanın bir çox ölkələrində sosial sahibkarlıq sektorunun əhəmiyyəti xüsusi ilə artmışdır. Qeyd edilən iqtisadi təzahür maliyyələşdirmənin və sosial təşəbbüslərin daha populyar forması kimi sosial problemlərin həlli üçün qeyri-dövlət mexanizmlərindən istifadə olunması kimi diqqəti cəlb edir. Lakin eyni zamanda nəzərə almaq lazımdır ki, "sosial müəssisə anlayışının" məzmunu iqtisadi ədəbiyyatlarda fərqli şəkildə şərh olunmuşdur. Müvafiq olaraq, «sosial müəssisə» anlayışının akademik məktəblərdə məzmununun dərk olunması ilə əlaqədar mövqelərə diqqət yetirilməsi yerinə düşərdi. Ümumiyyətlə, sosial müəssisələrin məzmununun dərk olunması ilə əlaqədar iki akademik məktəbin nümayəndələrinin fikirləri xüsusi olaraq qeyd olunmalıdır. Birinci akademik məktəbin təmsilçisi Jer Boşi hesab edir ki, sosial müəssisələr, sosial rifah və maliyyə sərvətlərinin yaranmasına xidmət edir. Burada sosial rifah və maliyyə sərvətləri eyni əhəmiyyətli dəyərlər kimi qiymətləndirilir. Onların fəaliyyət prinsipi aşağıdakı kimi göstərilir: Sahibkarlıq+innovasiya+gəlir gətirən= Sosial müəssisə İkinci akademik məktəbin nümayəndəsi doktor Qreq Dis (Dük Universiteti) hesab edir ki, sosial müəssisə sosial rifaha xidmət edən nemətlər yaradan ictimai təşkilatdır, fəaliyyəti zamanı məqsədlərinə çatması üçün biznes elementlərindən istifadə edir. Burada sosial rifaha xidmət edən nemətlər və maliyyə sərvətləri bərabər əhəmiyyətli dəyərlər kimi qiymətləndirilmir. Fəaliyyət prinsipi aşağıdakı kimi göstərilir: Sahibkarlıq+ innovasiya + digər biznes prinsiplər = Sosial müəssisələr (Kombinə edilmiş maliyyə mənbələrindən istifadə edir: dövlət, korporasiya, beynəlxalq fondlar). Hər iki məktəbin mühakimələrinin ümimiləşdirilməsi əsasında qeyd etmək olar ki, sosial müəssisələr ənənəvi müəssisələrlə xeyriyyəçilik müəssisə və təşkilatları arasında yerləşdirilən müəssisələrin təşkil olunması və fəaliyyətinin aralıq forması kimi də qiymətləndirilə bilər.

Müasir dünyada sosial müəssisələrin ilk nümunəsi kimi Vilyam Dreyton tərəfindən yaradılan qeyri-kommersiya təşkilatı "Aşoka: cəmiyyət üçün novatorlar" (Ashoka: Innovators for the Public) göstərilir. Fəaliyyət göstərdiyi illərdə "Aşoka" bütün dünyada 25 regional mərkəz yaratmışdır. Regional mərkəzlərin yaradılmasında məqsəd sosial sahibkarların seçilməsi və dəstəklənməsi idi. "Aşoka" sosial sahibkarlara maliyyə və konsaltinq yardımı göstərir, sosial sektorun inkişafı və innovasiyaların yayılması üçün infrastrukturun yaradılmasına kömək edirdi.

Qərbi Avropa ölkələrində ABŞ-dan fərqli olaraq sosial sahibkarlıq və sosial müəssisələrin yaranması tendensiyaları bir qədər gec müşahidə edilmişdir. XX əsrin 70-ci illərindən 90-cı illərinə qədər Avropa ölkələrində iqtisadi artım tempinin aşağı düşməsi və işsizliyin artması ilə Avropada sosial təminat sistemi böhran keçirirdi. 80-90-cı illərdə Avropa İttifaqının işsizlik 3-4%-dən 10%-ə qədər artmışdı. 90-cı illərdə işsizlərin əksəriyyətini, yəni 40%-ni uzun müddət ərzində işsiz olanlar təşkil edirdi. Müqayisə üçün qeyd etmək lazımdır ki, bu göstərici ABŞ-da 12%, Yaponiyada 15% olmuşdur. Dövlət büdcəsindən sosial məqsədlər üçün vəsaitlərin xərclənməsinin azaldılması sosial xidmətlər sahəsində tələbatların təmin olunması üçün alternativlərə tələbi artırırdı. Müvafiq olaraq sosial müəssisələrin yaranması zərurəti getdikcə daha çox hiss olunmağa başlandı. Nəticədə yeni iş yerlərinin yaradılması, fərdi sosial təminat proqramlarının hazırlanaraq reallaşdırılması və müvafiq strukturların təsis olunması Avropada

geniş vüsət aldı. Hal hazırda Avropanın 20- ölkəsində rəsmi olaraq sosial müəssisələr təsərrüfat fəaliyyəti növü kimi tanınmışdır, 8 ölkədə (Bolqarıstan, Yunanıstan, Fransa, İtaliya, Lüksemburq, Sloveniya, Birləşmiş Krallıq) sosial müəssisələrin yaradılması və inkişaf etdirilməsinin stimullaşdırılması üçün qanunvericilik bazası yaradılmışdır.

Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, MDB məkanında bir qayda olaraq adətən, sosial müəssisələr Qeyri Hökumət və yaxud Qeyri Kommersiya Təşkilatları kimi qeydiyyatdan keçirilir. Dünya praktikasında isə bu daha fərqlidir. Rusiyada sosial sahibkarlıq forması və sosial müəssisə nümunəsi kimi "Bizim gələcək" regional sosial proqramlar Fondu göstərilə bilər. Adı çəkilən Fond 2007-ci ildə Vahid Ələkbərov tərəfindən yaradılmış və sosial müəssisələrin təsis olunması və sosial sahibkarlığı dəstəkləyir. "Bizim gələcək" Fondu sosial sahibkarlıq layihələrinin konkurslarını təşkil edir. Fəaliyyətinin 7 il ərzində Fond 130 sosial müəssisəyə köməklik göstərmişdir. 2011-ci ildən isə Rusiya Federasiyasının İqtisadi İnkişaf Nazirliyi sosial təyinatlı kommersiya və qeyri kommersiya təşkilatları üçün subsidiya və qrantların verilməsi sistemini işləyib hazırlayır və reallaşdırır. 2010-cu ilin oktyabrından Ukraynada SESP Assosiasiyasının bazasında sosial sahibkarlığın və sosial müəssisələrin dəstəklənməsi Mərkəzi yaradıldı. Sözügedən mərkəz "Şərqi Avropa" fondundan maliyyələşdirilir. Eyni zamanda Odessada "Evə aparan yol" ictimai təşkilatı fəaliyyət göstərir. Təşkilat yoxsullar üçün qəzet nəşr etdirir, həmçinin toxuculuq sexi fəaliyyət göstərməyə başlamışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Ukraynada bütünlükdə 700-dən yuxarı sosial müəssisə fəaliyyət göstərir. 2012-ci ildə iyunun 14-də Ukraynanın Ali Radasında sosial sahibkarlığın fəaliyyətini əsaslandıran layihə qeydiyyatdan keçmişdir. **Özbəkistanda** 2009-cu ildə BMT-nin İnkişaf Proqramına əsasən sosial müəssisələr ideyasının tətbiqi və inkişafına cəhdlər edilməyə başlandı. Hökumət və qeyri hökumət təşkilatlarının birgə əməkdaşlığı çərçivəsində pilot layihələrin həyata keçirilməsi üçün 10 sosial müəssisə yaradılaraq avadanlıqlarla təmin olundular. Bunlar aşağıdakılardır: Cizakda süd və çörək bişirmə sexi, Səmərqənddə ayaqqabı müəssisəsi, Şəhrisəbz, Daşkənd, Nukusda toxuculuq və tikiş müəssisələri. Eyni zamanda həmin müəssisələrə hüquqi, vergi və bir sıra digər yardımlar göstərilir. 2012-ci ildə BMT-nin İnkişaf proqramına uyğun olaraq "sosial məhsul" konkursunun loqotipi hazırlanmışdır.

3. Azərbaycanda sosial müəssisələrin fəaliyyəti sahəsində mövcud vəziyyətin analitik təhlili və qiymətləndirilməsi prosesi həyata keçirilmişdir;

Azərbaycan elmi ədəbiyyatlarında həm akademik səviyyədə, həm də rəsmi səviyyədə sosial müəssisə anlayışına çox az yer verilir. Təbiidir ki, respublikada bazar iqtisadiyyatı münasibətləri şəraitində, iqtisadiyyatın sosial yönümlülüğünün təmin olunması üçün sosial müəssisələrin funksiyalarını öz üzərinə götürən təsisatlar mövcuddur. Onlardan biri kimi Heydər Əliyev Fondu göstərilə bilər. Fondun əsas məqsədi mənfəətin əldə olunması deyil, respublikada çox spekterli ən aktual iqtisadi və sosial problemlərin həlldir. 2004-cü ildən fəaliyyətə başlamış Heydər Əliyev Fondu elm, təhsil, səhiyyə, mədəniyyət, idman, ekologiya, sosial sahələrdə, həmçinin Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya çatdırılması, mədəni irsimizin qorunması sahəsində xeyli işlər görmüşdür. Heydər Əliyev Fondu nəinki Azərbaycanda, eyni zamanda bütün dünyada sosial iqtisadi problemlərin həlli istiqamətində məqsədyönlü fəaliyyət göstərməkdədir. Digər diqqətəlayiq fakt kimi göstərməlidir ki, hal-hazırda Azərbaycan Respublikasında Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən Dünya Bankı tərəfindən Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyasının xətti ilə "Sosial Müdafiənin İnkişafı" layihəsi çərçivəsində "Təkmilləşdirilmiş məşğulluq xidmətlərinin inkişafı" layihəsi həyata keçirilir: "Həmin layihədə əlilliyi olan şəxslərin məşğulluğu ilə bağlı əmək bazarına inteqrasiyası üzrə proqramların hazırlanması, kiçik biznes sahələri üzrə məsləhət xidmətlərinin göstərilməsi, iş və biznes klublarının təşkili, əlillər üçün sosial müəssisələrin yaradılması, onların məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsi və əmək bazarına səmərəli inteqrasiyası üzrə 2012-2015-ci illər üçün fəaliyyət planının hazırlanması reallaşdırılmışdır. Sosial müəssisələrin əhəmiyyətinin cəmiyyətə çatdırılması istiqamətində də respublikada məqsədyönlü işlər görülməkdədir. Bu xüsusda qeyd etmək lazımdır ki, 2009-cu

ildə oktyabrın 27-də Bakıda Sosial müəssisələrin təşkili bağlı hazırlanan layihələrlə əlaqədar seminar keçirilmişdir. Seminar Avrasiya Fondu (EPF) və Amerikanın Azərbaycandakı Ticarət Platası və Lodestar fondu tərəfindən təşkil olunmuşdur. ABŞ-ın və Böyük Britaniyanın xeyriyyəçilik təşkilatlarının ekspertləri sosial sahibkarlıq və korporativ xeyriyyəçilik ilə əlaqədar öz təcrübələrini dinləyicələrlə bölüşdülər. Eyni zamanda Lodestar (ABŞ) Fondunun sədri və qurucusu Cerom Xriş korporativ xeyriyyəçilik barəsində mühazirə oxumuş, sosial müəssisələrin yaradılmasında iştirak edən digər təşkilatlarla "Aşoka" və Network Foundation cəmiyyəti və xeyriyyəçilik İnstitutu ilə danışıqlar aparılmışdır. Seminarda ölkə və xarici dövlətlərin aparıcı şirkətləri, biznes assosiasiyaları və ictimai təşkilatları iştirak edirdilər. Daha sonra diqqəti cəlb edən faktlar qsimində 2015-ci il iyunun 4-də Gəncədə təşkil edilən "İnnovativ inkişafın yeni mərhələsində sosial müəssisələrin potensialı" mövzusunda seminar göstərilə bilər. Seminar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası Gəncə Şəhər İcra Hakimiyyəti ilə birgə təşkil olunmuşdur. Seminarda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərovun "Azərbaycan Respublikasının iqtisadi və sosial inkişafı beynəlxalq təşkilatların sənədlərində", Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Gəncə bölməsinin akademik katibi, akademik Fuad Əliyevin "Gəncə regionunda sosial sahibkarlığın potensialı", Dövlət İdarəçilik Akademiyasının elmi-təşkilat şöbəsinin müdiri, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru Rəcəb Rəhimlinin "Azərbaycanın innovativ inkişafında kadr potensialının təkmilləşdirilməsi" mövzularında məruzələri dinlənilib. Hazırda gündəmdə digər tədbirlər qismində "Kamil Vətəndaş" Maarifləndirmə Mərkəzi İctimai Birliyi Böyük Britaniyanın Azərbaycan səfirliyinin maliyyə dəstəyi ilə "Azərbaycanın Qərb bölgəsində QHT-lərin davamlılığının əsas konsepsiyası kimi sosial sahibkarlığın təbliği" layihəsinin həyata keçirilməsi göstərilə bilər. Layihə çərçivəsində Azərbaycanın qərb bölgəsində fəaliyyət göstərən Qeyri-Höümumət təşkilatları üçün sosial sahibkarlıq, biznes planın təşkili, sahibkarlıq və sosial sahibkarlıq kimi mövzularda təlimlər, ictimai dinləmələr və dəyirmi masaların təşkil olunması nəzərdə tutulub. Təlim kursunu bitirənlərə sertifikatlar təqdim olunması nəzərdə tutulmuşdur. Eyni zamanda "Kamil Vətəndaş" MM İB-də "Azərbaycanın Qərb bölgəsində QHT-lərin davamlılığının əsas konsepsiyası kimi sosial sahibkarlığın təbliği" layihəsi çərçivəsində QHT-lər üçün "Biznes planlaşdırılması və Marketing", "Sosial Sahibkarlıq" və "Fandreyzing" mövzularında təlim sessiyaları həyata keçirilmişdir. Bütün post sovet məkanında olduğu kimi Azərbaycanda da formalaşma prosesi keçirən sosial müəssisələrin əsas xüsusiyyətləri qeyri kommersiya təşkilatları olması, fəaliyyət növləri xidmət sferasına aid olub əsas məqsədləri cəmiyyət üçün faydalı işlərin təşkil olunmasıdır. Eyni zamanda respublikada sosial müəssisə və sahibkarlıq institutlarının əhəmiyyətinin təbliği istiqamətində də məqsədyönlü işlər görülməkdədir. Nəticə etibarilə sosial müəssisə və sahibkarlıq institutları cəmiyyətdə sosial və iqtisadi problemlərin həllinin real mexanizmi kimi dəyərləndirilə bilər. Xüsusən də məşğulluq, sosial reabilitasiya və bir sıra digər həlli vacib problemlərin çözülməsində müstəsna rol oynaya bilər.

4. Azərbaycanda və inkişaf etmiş dövlətlərdə sosial müəssisələrin fəaliyyətinin dəstəklənməsi sahəsində təcrübənin müqayisəli təhlili və həmin təcrübənin Azərbaycana tətbiqi məsələləri araşdırılmışdır.

Avropa ölkələrinin təcrübəsinin təhlili göstərdi ki, Azərbaycan üçün sosial təşəbbüskarlığın inkişaf etdirilməsinin ən münasib model İtaliya modelidir. Sosial təşəbbüskarlığın çox illik təcrübəsinin təhlili göstərir ki, İtaliya bu sahədə ilk təşəbbüslər göstərən pioner ölkə kimi diqqəti cəlb edir. Azərbaycanda sosial məsuliyyətin və sosial təşəbbüskarlığın meydana gəlməsi 19-cu əsrin sonlarında, yeni ölkədə neft sektorunun genişlənməsi ilə başladı. O dövrün neft milyonerləri Hacı Zeynalabdin Tağıyev, Ağa Musa Nağıyev, Murtuza Muxtarov, Şəmsi Əsədullayev kimi sahibkarlar məktəb və xəstəxanaların, teatr və mədəniyyət mərkəzlərinin açılmasına hər cür yardım etmiş, insanların maariflənməsi, uşaqların təhsili, boş vaxtın səmərəli keçirilməsi, mədəni səviyyənin yüksəldilməsi, sənət və s. sahələrin inkişafı üçün böyük əmək sərf etmişlər. Əslində

dünyada fəaliyyət göstərən sosial müəssisələr çox olsada insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələr mövcud deyil. Vaxtı ilə pilot layihəsi kimi Azərbaycanda ilk "İnsan inkişafı və davamlı gəlir əldə etmə ictimai birliklər" icma əsaslı təşkilatlar kimi (community based organizations) yaradılmışdır. Dünyada birinci olması onların sosial müəssisə olması ilə əlaqədar deyildi. Dünyada ilk dəfə insan potensialına əsaslanan sosial müəssisə yaradılmışdır (Goranboy rayonu Eyvazlılar kəndi). Azərbaycanda bu yenilik olması barəsində məlumat BMT-nin Baş Qərargahı (Nyu York) qlobal miqyasda məlumatı "Azərbaycanda innovativ ideya və fəaliyyət" kimi yaymışdır (<http://hdr.undp.org/impact>, December 19, 2005).

Sosial müəssisələrin yaradılması və sosial sahibkarlığın inkişafı sahəsində problemlərin müəyyənləşdirilməsi

1. Müxtəlif regionlarda sosial müəssisələrin yaradılması və inkişaf etdirilməsi sahəsində normativ-hüquqi, təşkilati-idarəetmə və iqtisadi əsasların təhlili və mövcud problemlərin aşkarlanması sahəsində aparılan araşdırmalarımıza əsasən qeyd edə bilərik ki, icma səviyyəsində əhəlinin sosial xidmətlərə tələbatlarının daha dolğun ödənilməsinə təmin etmək üçün sosial müəssisələrin yaradılması və sosial sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi ekoloji balans gözləməklə icmanın iqtisadi imkanlarının artırılmasına, sosial yönümlü innovasiyaların aktivləşdirilməsinə, yerlərdə və bütövlükdə ölkədə davamlı inkişafın təmin edilməsi üçün əlverişli mühitin formalaşdırılması prosesinin sürətləndirilməsinə kömək edər, dövlətin sosial-iqtisadi siyasəti ilə müəyyənləşdirilmiş məqsədlərə daha səmərəli yolla nail olmaq imkanlarını artırmış olardı. Azərbaycanda icma səviyyəsində sosial müəssisələrin yaradılması və sosial sahibkarlığın inkişafı üçün kifayət qədər potensial mövcuddur ki, bunları da aşağıdakı kimi ifadə etmək olar:

- yerlərdə mövcud sosial problemlərin həllinə/yumşaldılmasına və yerli icmanın həyat keyfiyyətinin yaxşılaşmasına yönəlmiş biznes-ideyalara malik təşəbbüskar insanlar var;
- bölgələrdə zəruri infrastrukturun, həmçinin sosial problemlərin həllinə yönəlmiş və sosial sahibkarlara onların təşəbbüslərinin reallaşdırılmasında yardım edə biləcək təşkilatların/stukturaların mövcudluğu;
- ölkədə sahibkarlığa dəstəyə və sosial problemlərin həllinə yönəlmiş məqsədli proqramlar reallaşdırılır ki, bunlardan da sosial təşəbbüskarlıq fəaliyyətinin resurs təminatı üçün istifadə etmək olar;
- ölkə qanunvericiliyində sosial təşəbbüskarlığa dəstəklə bağlı xüsusi tədbirlərin nəzərdə tutulmasına baxmayaraq burada bir sıra normalar var ki, onlardan yaradılacaq sosial müəssisələrin vergi yükünün yüngülləşdirilməsi və xərclərinin azaldılması üçün istifadə etmək olar.

Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq Azərbaycanda icma səviyyəsində davamlı inkişafın təmin olunmasının və əhəliyə sosial xidmətlərin göstərilməsinin innovativ metodlarından biri kimi sosial müəssisələrin yaradılması və sosial sahibkarlığın inkişaf etdirilməsinin zəruriliyinin əsaslandırılmasına, beynəlxalq təcrübənin, yerli biliklərin və tarixi-mədəni irsin təhlili əsasında icmalarda sosial sahibkarlığın inkişaf potensialının qiymətləndirilməsinə, sosial müəssisələrin təşkilinin normativ-hüquqi, təşkilati-idarəetmə və iqtisadi əsaslarının təkmilləşdirilməsi sahəsində elmi-praktiki təklif və tövsiyələrin işlənilməsinə xüsusi ehtiyac duyulur.

2. Azərbaycanda sosial müəssisələrin formalaşdırılması ilə əlaqədar olaraq regionlarda sahə tədqiqatları aparılmış, yerlərdə müzakirələr, dəyirmi masa və seminarlar təşkil edilmişdir.

Layihə çərçivəsində 03-04 iyun 2015-ci il tarixlərində Gəncə çəhərində (16 rayonun icra hakimiyyəti başçıları müavinlərinin və Gəncə rayonunun müxtəlif idarə və təşkilatlarından 300 nəfərin iştirakı ilə) "Azərbaycan Respublikasının innovativ inkişafının yeni mərhələsində sosial müəssisələrin potensialı" mövzusunda seminar keçirmişdir. İsmayilli (9-10 iyun Basqal və Lahıcda), Astara, Lənkəran, Masallı (7-9 iyul), Qax, Zaqatala, Balakən (12-14 oktyabr) rayonlarında sosial müəssisələrin yaradılması imkanları araşdırılmış, mövcud etnik biliklərin

istifadəsi sahəsində müzakirələr aparılmış, bu biliklərdən səmərəli istifadə olunması üçün yerli icra strukturları və icmalar ilə fikir mübadiləsi aparılmışdır.

3. Bölgələrdə sosial müəssisələrin inkişafı ilə bağlı problemlərin müəyyənləşdirilməsi, onların həlli yollarının və təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin, təklif və tövsiyələrin hazırlanması istiqamətlərinin müəyyən edilməsi.

Azərbaycanda sosial müəssisələrin və buna paralel olaraq sosial sahibkarlığın inkişaf perspektivlərinin müəyyənləşdirilməsi ənənəvi cəmiyyətin mənəvi dəyərlərinin tədqiqini və dövlətin sosial siyasətinin kompleks təhlilini tələb edir. Təhlillər göstərir ki, Azərbaycanda sosial sahibkarlıq və sosial müəssisələrin yaradılması kimi innovasiyaların tətbiqinə və inkişafına mənfi təsir edən aşağıdakı kimi bir sıra problemlər mövcuddur:

- əhaliyə sosial xidmətlərin göstərilməsi vəzifələrinin daha keyfiyyətli yerinə yetirilməsində, fəaliyyəti sosial məqsədlərlə bağlı olan ictimai təşkilatlara dəstək sahəsində sosial təşəbbüskarlığın inkişafının və sosial müəssisələrin yaradılmasının verdiyi üstünlüklərin biznes strukturları və ictimaiyyət tərəfindən kifayət qədər başa düşülməməsi;
- sosial müəssisə ideyasının populyarlaşdırılmasına (təşviqinə) sistemli yanaşmanın olmaması;
- sosial müəssisələrin inkişafı ilə bağlı məsələlər üzrə informasiya şəbəkəsinin olmaması;
- sosial müəssisələrin yaradılması və inkişafı üçün əlverişli daxili və xarici mühitin olmaması;
- sosial müəssisələrin fəaliyyətini reqlamentləşdirəcək qanunvericiliyin olmaması;
- sosial təşəbbüskarlıq sahəsində fəaliyyət göstərmək üçün ixtisaslı kadrların təlimi və yetişdirilməsi üçün sistemli yanaşmanın olmaması;
- fəaliyyətdə olan və gələcək sosial sahibkarlar üçün ünsiyyət və təcrübə mübadiləsi üçün "meydanın" olmaması;
- sosial müəssisələrin yaradılması layihələrinin maliyyələşdirilməsi sisteminin olmaması.

4. Ayrı-ayrı bölgələrdə müxtəlif sosial müəssisələrin yaradılması və inkişaf etdirilməsi potensialını qiymətləndirmək üçün aparılan araşdırmalardan görünür ki, Azərbaycanda sosial müəssisələrin potensialının gücləndirilməsi, yeni məssisələrin yaradılması, onlar üçün əlverişli investisiya mühiti formalaşdırmaq yolu ilə icmaların iqtisadi inkişafına yardım etmək, sosial müəssisələrin tətbiqinin ölkə ərazisindəki icmaların inkişafına yardım edə biləcək mexanizm kimi işlənilib hazırlanması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu aspektdən baxanda layihə respublika səviyyəsində sosial təşəbbüskarlıq sahəsində biliklərin, uğurlu təcrübələrin akkumulyasiya mərkəzi, müəyyən mənada bu ideyanın inkişaf etdirilmə mexanizmi kimi çıxış etmiş, sosial müəssisələrin, sosial təşəbbüskarların və sosial sahibkarlığa yardım strukturlarının bilik və təcrübə mübadiləsi üçün mərkəz rolunu oynamalıdır.

5. icma səviyyəsində davamlı inkişafın təmin edilməsində sosial müəssisələrdən istifadənin təşkilati-metodik və instrumental əsasları işlənilib hazırlanmışdır.

İcma səviyyəsində sosial müəssisələrin yaradılması və inkişaf etdirilməsi sahəsində tövsiyələrin və normativ sənəd layihələrinin hazırlanması

1. Sosial müəssisələrin formalaşdırılması yanaşması sosial problemlərin həllində "sistemli dəyişmə"ni hədəfləyir. Burada həm icmalar həm də sosial sahibkarlar ələ aldıkları sahələrdəki mövcud hadisə və problemləri tək-tək həll etməkdənsə sistemli dəyişmə yaratmağı, həll yollarını yaymaqla toplumun da dəstəyini uzun müddətli bir zamanda qazanaraq problemin həllini qarşılarına məqsəd qoyurlar. Beləcə sosial müəssisə fəaliyyəti, sosial problemlərin həllində sahibkarlıq və ya sərbəst bazar əsaslı üsullarla sistemli dəyişməni hədəfləyən quruluşlar formasında ortaya çıxar. Bu quruluşlar heç bir maddi məqsəd güdməyən, könüllü qeyri hökumət təşkilatları forması ilə yanaşı, fəaliyyətlərini korporativ və şirkət formasında həyata keçirə bilərlər. Sosial müəssisə formalaşdırmağın əsas xüsusiyyəti missiyalarını mərkəzə qoyarkən, ticarət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin bu missiyaların həyata keçirilməsinə vasitə kimi istifadə edilməsidir. Sosial sahibkarlıq müəssisələri də sosial məsuliyyətli şirkətlərdən bu nöqtədə ayrılırlar. Belə ki, sosial sahibkarlıq müəssisələrinin əsas məqsədi əldə edilən gəlir deyil, kütlə

üzərində məqsədli təsirdir. Sərbəst bazar şərtləri ilə istehsal etdikləri mal və ya xidmətlərdən əldə etdikləri gəlirləri, sosial sahibkarlıq müəssisələri yenidən sosial problemlərin həllinə cəlb edirlər. Bu aspektdən baxanda sosial müəssisə formalaşdırma fəaliyyəti :

1. Keyfiyyətli sosial xidmətlər göstərməklə ictimaiyyət üzərindən yükü götürmüş olur.
2. Məşğulluq imkanları yaradır.
3. Bazar fiqurları olaraq iqtisadiyyatın inkişafında pay sahibi olur.
4. Aşağı gəlirli qrupların məşğulluğu probleminin həllində önəmli rol olaraq cəmiyyətə inteqrasiyasında böyük pay sahibi olur.
5. Fərdləri bir araya gətirərək sosial sərmayə səviyyəsini yüksəldir.
6. Qeyri hökumət təşkilatları üçün maliyyə mənbələri yaradaraq sosial kütlələrin inkişafında önəmli paya sahib olaraq, eyni zamanda ölkənin inkişafı üçün böyük əhəmiyyətə malikdir.

Sosial müəssisələr hər bir ölkənin özünə xas mədəni, iqtisadi, siyasi şərtlərinə uyğun formada mənimsənərək dünyaya yayılmaqdadır. Bu səbəbdən heç bir ölkənin sosial müəssisə modeli digərininki ilə eyni deyildir. Ancaq buna baxmayaraq, dünyada qəbul edilmiş orta qüsusiyyətləri özündə əks etdirən sosial müəssisə modelləri mövcuddur. Aparılan araşdırmalar onu göstərir ki, Azərbaycanda sosial sahibkarlıq və məsuliyyətlə bağlı tarixi ənənələr olsa da, bu gün şirkətlər sosial sferada sadəcə özlərinin şirkətdaxili normativ-hüquqi sənədləri çərçivəsində fəaliyyət göstərməyi üstün tuturlar. Bu da ölkədə sosial sahibkarlıq və məsuliyyətin mövcudluğu və inkişafına problemlər yaradır. Azərbaycanda bir çox böyük şirkətlər vardır ki, onların sosial sferada fəaliyyətlərini qismən də olsa görmək mümkündür, ancaq bununla belə onların fəaliyyəti məhdud çərçivədə həyata keçirilir və onların icma səviyyəsində sosial müəssisələrin yaradılmasında rolu yoxdur.

2. Respublikamızın müxtəlif regionlarında sosial müəssisələrin yaradılması və inkişaf etdirilməsi sahəsində normativ-hüquqi, təşkilati-idarəetmə və iqtisadi əsasların təhlili sahəsində aparılan araşdırmalarımıza əsasən qeyd edə bilərik ki, Azərbaycanda icma səviyyəsində sosial müəssisələrin yaradılması və sosial sahibkarlığın inkişafı üçün kifayət qədər potensialın olmasını nəzərə alaraq ölkəmizdə təşkilati sosial məsuliyyət və sosial sahibkarlıq sahəsində mövcud problemləri aradan qaldırmaq o cümlədən sosial müəssisələrin yaradılması üçün sistemli şəkildə bir sıra təkliflər irəli sürülə bilər:

1. İctimaiyyət sosial müəssisə və sosial məsuliyyətin nə olduğu ilə bağlı məlumatlandırılmalıdır. Bu mövzuda mütəmadi seminarlar təşkil olunmalı, televiziya və radio proqramları hazırlanmalı, digər KİV məsələ ilə əlaqədar təbliğat həyata keçirilməlidir.
2. Universitetlərdə bu mövzuda dərslər təşkil olunmalı lazım olsa ayrıca ixtisaslar yaradılmalıdır.
3. Təşkilati sosial məsuliyyət ilə bağlı beynəlxalq standartlar Azərbaycan dilinə tərcümə edilməli və sahibkarlar bu haqda məlumatlandırılmalıdır. Bu gün sosial məsuliyyətlə bağlı bir çox beynəlxalq standartlar mövcuddur. Bunlardan SA 8000, Caux prinsipləri, Keidanren müqaviləsi, Qlobal Məsuliyyət Razılaşması və s. göstərmək olar. Ancaq bu müqavilələrin heç biri bizim dilə tərcümə edilməmiş və lazımı səviyyədə təhlil olunmamışdır. Buna görə də müəssisələrin sosial sahibkarlıq sahəsində həyata keçirdiyi layihələrin standartlara uyğun olub olmadığını müəyyən etmək mümkün deyil.
4. Sosial təşəbbüskarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan şirkətlər hər ay hesabat verməli. Beləcə verilən hesabatlar vərdiş halını almaqla yanaşı, aşağı göstəriciyə sahib hesabatlar verən şirkətlərin özlərini ictimaiyyət qarşısında da borclu və məsuliyyətli hiss etməsinə səbəb olacaqdır.

5. Yerli müəssisələrin bu sahədə dünya təcrübəsində sınaqdan keçmiş layihələrə nəzər yetirməsi effektiv nəticələrin əldə edilməsinə səbəb olar.
6. Gəncə Qazax iqtisadi rayonunda, İsmayılı, Qax, Zaqatala, Balakən, Astara, Masallı, Lənkəran rayonlarında müxtəlif sosial müəssisələrin yaradılması və inkişaf etdirilməsi potensialını qiymətləndirmək üçün aparılan araşdırmalardan görünür ki, yeni sosial müəssisələrin yaradılması, onlar üçün əlverişli investisiya mühiti formalaşdırmaq yolu ilə icmaların iqtisadi inkişafına yardım edə biləcək mexanizm kimi yerli özünüidarə qurumları olan bələdiyyələrin rolu artırılmalıdır.
7. Davamlı inkişafın təmin edilməsində icma səviyyəsində sosial müəssisələrdən istifadənin təşkilati-metodik əsasları işlənib hazırlanmışdır.

Layihənin həyata keçirilməsi zamanı istifadə olunmuş üsul və yanaşmalar: Sosial müəssisələrin yaradılması, inkişafı və fəaliyyətinin tənzimlənməsi üçün informasiyanın toplanması və analizi, beynəlxalq təcrübədən faydalanmaq əsasında müqayisəli qiymətləndirmə və təhlil.

2 Layihənin həyata keçirilməsi üzrə planda nəzərdə tutulmuş işlərin yerinə yetirilmə dərəcəsi (faizlə qiymətləndirməli)

100 %

3 Hesabat dövründə alınmış **elmi nəticələr** (onların yenilik dərəcəsi, elmi və təcrübi əhəmiyyəti, nəticələrin istifadəsi və tətbiqi mümkün olan sahələr aydın şəkildə göstərilməlidir)

İnsan inkişafına əsaslanan sosial müəssisələrin yaradılması və idarə olunması, bu sahədə yeni texnologiyaların tətbiqi, maddi-texniki bazanın müasirləşdirilməsi və ondan səmərəli istifadə, habelə, bu sahənin inkişafı ilə bağlı digər işlər səmərəli şəkildə yerinə yetirilərsə ölkənin davamlı inkişaf məqsədlərinin həyata keçirilməsinə, miqrasiyanın azalmasına, xüsusən tam ailələrin qorunması üçün əmək miqrasiyasının qarşısının alınmasına, yerli biliklərə əsaslanan yerli resursların, o cümlədən regionların inkişafına, işsizliyin azaldılmasına, yeni iş yerlərinin yaradılmasına və vətəndaş cəmiyyətinin daha da inkişaf etməsinə, demokratiya və yerli özünüidarəetmə sahəsində vərdişlərin formalaşmasına, yerli biliklərin qorunması və inkişaf etdirilməsinə nail olunacaqdır. Bunları nəzərə alaraq:

1. Tədqiqatımız nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, sosial müəssisələrin yaradılması və fəaliyyəti hazırda müşahidə edilən iqtisadi və sosial çağırışlara cavab olan sistemli tədbirlərin əhəmiyyətli bir hissəsi ola bilər.
2. Təhlillər göstərmişdir ki, sosial sahibkarlıq və sosial müəssisələr müxtəlif ölkələrin təcrübəsində rast gəlinə də, Azərbaycan Respublikasında dünyada ilk insan potensialının inkişafına əsaslanan və yaşayış yerində ictimai birlik və ona məxsus olan sosial müəssisə yaradılmışdır (CBO (Community Based Organization) "Human Development and Sustainable Income Generation Public Union"). Azərbaycan Respublikasının bu sahədə birinciliyi haqqında məlumat BMT-nin Baş Qərargahı (Nyu York) dünya üzrə "Yeni ideya və fəaliyyət" kimi yaymışdır (Innovative Ideas and Activities, [www.http://hdr.undp.org/nhdr/impact](http://hdr.undp.org/nhdr/impact), December 19, 2005). Məhz bunun nəticəsi olaraq insan potensialının inkişafına əsaslanan və icma tərəfindən davamlı gəlirlərin əldə edilməsinə yönəldilmiş ilk pilot xarakterli ictimai birliklər və onlara məxsus sosial müəssisələr Azərbaycan Respublikasının Qaradağ rayonunda (Ümid İnsan İnkişafı və Davamlı Gəlir Əldə Etmək İctimai Birliyi) və Goranboy Rayonunda (Eyvazlı İnsan İnkişafı və Davamlı Gəlir Əldə Etmək İctimai Birliyi) formalaşmışdır. Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi, Azərbaycan

Respublikasının Vergilər Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi, digər əlaqəli təşkilatlar ictimai birlik və sosial müəssisələrin dövlət qeydiyyatından keçirilməsi təcrübəsinə malikdirlər. Bu təcrübə yeni yaradılacaq sosial müəssisələrin, hüquqi baxımdan qeydə alınmasına prolem yaratmamalıdır.

3. Yaşayış yerində insan potensialının inkişafına əsaslanan və icma tərəfindən davamlı gəlirin əldə edilməsinə yönəldilmiş ictimai birlik və sosial müəssisələrin (CBO – Community Based Organization) ölkədə yaradılması ölkə Prezidenti İlham Əliyevin innovativ inkişafın bir istiqaməti olan “qara qızılın” “isan qızılına” çevrilməsi konsepsiyasının həyata keçirilməsinə əsaslanır. Müəyyən edilmişdir ki, ictimai birlik kimi fəaliyyət göstərən sosial müəssisələrin yaradılması və istismarı bir sıra önəmli məqsədlərə xidmət edə bilər. Bunlar arasında ən vacibləri:

- yeni iş yerlərinin yaradılması və məşğulluğun artırılması;
- yerli bərpa olunan təbii ehtiyatların səfərbər edilməsi və yerli bilik və təcrübənin qorunması və səfərbər edilməsi;
- gender problemlərinin həllinə dəstək;
- özünüidarə, iştirak və demokratiyanın inkişafı;
- əhalinin bilik və bacarığının artırılması;
- əmək miqrasiyasının azaldılması və natamam ailələrin əmələ gəlməsinin qarşısının alınması və s.

4. Ekspedisiya tədqiqatları, regionlarda keçirilmiş müşavirə və təlimlər nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, regionlarda mövcud olan təbii və insan potensialı müxtəlif istiqamətdə fəaliyyət göstərən sosial müəssisələrin fəaliyyəti üçün potensiala malikdir. Bu istiqamətdə pilot layihələrin ilk mərhələdə aşağıdakı regionlarda keçirilməsi məqsədə uyğundur:

- Tədqiqatımız nəticəsində məlum oldu ki, Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda sosial müəssisələrin ən perspektivli sahələri məhz xalçaçılıq, üzümçülük və kənd turizmidir. Bu sahələrdə sosial təşəbbüskarlıq yerli insan potensialı və ənənələri nəzərə alınaraq inkişaf etdirilməlidir. “Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə Dövlət Proqramı”nın həyata keçirilməsi prosesində sosial müəssisələr əvəzolunmaz ictimai-iqtisadi mexanizm kimi çıxış edə bilər və bu respublikamızda aparılan innovativ islahatların mütərəqqi nümunəsi olacaqdır. Kəpəz Bələdiyyəsi ərazisində xalçaçılıq, üzümçülük və kənd turizmi sahəsində icma əsaslı sosial müəssisələrin yaradılması mümkündür.
- Digər bir pilot layihə kimi Qax rayonunun Qum bələdiyyəsi ərazisində sosial müəssisələrin yaradılması, onlar üçün əlverişli investisiya mühiti formalaşdırmaq yolu ilə icmaların iqtisadi inkişafına yardım etmək, sosial müəssisələrin tətbiqinin bələdiyyə ərazisindəki icmanın inkişafına yardım edə biləcək mexanizm kimi işlənilməsi hazırlanması perspektivləri araşdırılmışdır. İcma əsaslı sosial müəssisə olaraq Qum kəndində “Eko Kənd” layihəsi ilə bağlı müzakirələr aparılmış və icmanın formalaşdırmaq istədiyi bu layihəyə müvafiq təkliflər verilmişdir. Hesab edirik ki, Qum kəndində “Eko Kənd” sosial müəssisəsinin yaradılması ilə ev şəraitində işin təşkili hesabına əlavə iqtisadi səmərə, işsizliyin və yoxsulluğun azalması, yerli biliklərin qorunması, kollektiv idarəetmə sahəsində şəffaflığın artırılması kimi üstünlüklər əldə etməsinə xidmət edəcəkdir.
- Azərbaycan iqlim və bitki müxtəlifliyi baxımından il boyu arıçılıq təsərrüfatları fəaliyyəti ilə məşğul olmağa da imkan verir. Qax rayonu, Lekit kəndi “APİ –Delta arıçılıq group” şirkəti nəzdində müasir çoxgövdəli və yatiq pətəklərdə saxlanılan arı ailələrinin yetişdirilməsi məqsədi ilə sosial müəssisə yaradıla bilər. Arıçılıq sosial müəssisəsinin yaradılması məşğulluğun təmininə, ev şəraitində işin təşkili hesabına əlavə iqtisadi

səmərə və eyni zamanda ətraf kəndlərin məşğulluğuna böyük töhfə verəcəyi fikrindəyik. Bu sahədə Türkyənin "Ardeşən Kaşkar Arıcılık" sosial müəssisəsinin təcrübəsindən yararlanmaq olar.

Astara rayonunun Kakalos və Masallı rayonu Musaküçə kəndlərində mövcud əmək ehtiyatlarından, təbii və iqtisadi potensialdan səmərəli istifadə etməklə həsirçilik əsasında sosial müəssisələrin yaradılması perspektivi yüksəkdir. Bir sıra məişət əşyalarının hazırlanmasında da həsirçilik sənəti köməyə gəlir. Məsələn, həsir zəbillər, şlyapalar, çantalar, saxsı qablar üçün tutacaqlar, asılqanlar və s. məmulatlardan bu gün də geniş istifadə olunur. Astaraçay" MMC-nin çay emalı fabriki üçün texnoloji emal baxımından qablaşdırılmış çaylar üçün açıq və milli ornamentlə bəzədilmiş həsir çantalara geniş yer verilməlidir. Astarada bununla bağlı, sosial yönümlü icma əsaslı sosial müəssisələr formalaşdırıla bilər. Cənub bölgəsindəki uzunömürlüyün sirlərini öyrənən mütəxəssislər də bu qənaətə gəliblər ki, evlərdə həsirdən istifadə edən insanlarda yel xəstəliyinə təsadüf olunmur. Həsirdən müxtəlif əşyalar hazırlanır: Zənbil, sifa (süfrə), sərinqeş (cəbənd) və s.. Pərdis (ciyə) şona kimi dəzgahda çəkilir, püzeydə toxunur. Həsir dünyanın müxtəlif ölkələrində, xalq sənəti növlərindən biridir. Yaponiyada həsirçilik sənət növləri arasında kulta döndərilmiş məqamla yanaşı, az qala hər yaponun evində olan əşyadır. Çində, Malayziyada, Hindistandan tutmuş Mərakeşə və Tunisə, İspaniyada, Afrikanın cənubunda bir çox ölkələrdə həsir məişətin bir parçasıdır.

5. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında davamlı inkişafın idarəedilməsi ixtisası üzrə "İnsan potensialına əsaslanan sosial müəssisələr və innovativ inkişaf" kursu üçün bakalavr və magistr proqramı hazırlanmışdır. Bu respublikamızın digər ali təhsil müəssisələrində tətbiq oluna bilər.
6. Dövlət qulluqçuları üçün təşkil olunan ixtisasartırma kurslarında "Davamlı inkişafın idarəedilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu" mövzusunda elmi mühazirələr təşkil olunmalıdır. (DİA-da ixtisasartırma kurslarının proqramına daxil edilmişdir).
7. Sosial müəssisələr və sosial məsuliyyətlə bağlı hüquqi tənzimləmələr həyata keçirilməlidir. Əgər bu sahədə hüquqi tənzimləmələr həyata keçirilərsə, müəssisələr özlərini bu məsələdə daha məsuliyyətli hiss edəcəklər.
8. Sosial müəssisə formalaşdırma fəaliyyəti olan müəssisələrə vergi güzəştləri tətbiq edilə bilər. Hüquqi tənzimləmələrin tərkib hissəsi olmalı olan vergi güzəştləri ilə şirkətlər sosial müəssisə formalaşdırma fəaliyyətinə daha da həvəsləndirilə bilər.
9. Şirkətlər sosial müəssisə və sosial sahibkarlıq fəaliyyətinə təşviq edilməlidir. Bu məsələdə dövlətin rolu ilə bərabər ictimaiyyətin rolu da ön plana çıxarılmalıdır. Belə ki, insanlar sosial müəssisələrlə bağlı təcrübəsi olan şirkətlərin məhsul və xidmətlərinə daha çox maraq göstərməklə digər şirkətləri də sosial təşəbbüskarlıq fəaliyyətinə cəlb edə bilərlər.
10. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasında dəstək üçün sosial müəssisələr ilə əlaqədar xüsusi bölmənin yaradılmasında məqsəduyğun olardı.
11. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Regional Məsələlər Komitəsinə bələdiyyələr nəzdində icma əsaslı sosial müəssisələrin yaradılması imkanları barəsində təklif verilməsi məqsəduyğun hesab edilə bilər.

Layihə üzrə elmi nəşrlər (elmi jurnallarda məqalələr, monoqrafiyalar, icmallar, konfrans materiallarında məqalələr, tezislər) (dərc olunmuş, çapa qəbul olunmuş və çapa göndərilmişləri ayrılıqda qeyd etməklə, uyğun məlumat - jurnalın adı, nömrəsi, cildi, səhifələri, nəşriyyat, indeksi, İmpact Factor, həmmüəlliflər və s. bunun kimi məlumatlar - ciddi şəkildə dəqiq olaraq göstərilməlidir) *(surətlərini kağız üzərində və CD şəklinə əlavə etməli!)*

1. Alakbarov U. and Habibova Z., «Human Potential Of Communities And Social Entrepreneurship As A Factor Of Sustainable Innovative Development In Azerbaijan» Journal of Education and Human Development, Volume IV, Issue 1, March 2015, pp. 45-50
2. Akhundov K. "Analytics of possibilities for innovative social entrepreneurship in Eastern Partnership Program States", Political Management, № 2 (47), Warsaw 2015, pp. 51-58
3. Həbibova Z. «Üçüncü sektorün potensialı və Azərbaycan Respublikasının davamlı inkişafı», "İnsan və Biosfer" (MaB, UNESCO) Azərbaycan Milli Komitəsinin əsərləri Ekoloji Sivilizasiya, Davamlı İnkişaf, Ətraf Mühit 10/2015, Bakı. s. 81-96
4. Həsənov M. "Qloballaşan dünyada sosial müəssisələrin yeri və rolu (Azərbaycan nümunəsində)", Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası Dövlət İdarəçiliyi: Nəzəriyyə və Təcrübə, Elmi-nəzəri jurnal, № 4 (52), DİA-nın nəşriyyatı, Bakı-2015, s.219-228 (Çapdadır)
5. Rəhimli R. "Davamlı inkişafın idarə edilməsində sosial müəssisələrin rolu". UNESCO üzrə Azərbaycan Respublikasının Milli Komissiyası. "İnsan və Biosfer" (MaB, UNESCO) Azərbaycan Milli Komitəsinin əsərləri. Ekoloji Sivilizasiya, Davamlı İnkişaf, Ətraf Mühit. İllik nəşr, , Bakı, Təhsil, (10) 2015, s. 55-64
6. Рагимли Р. и Гасаноглу М. "Социальное предпринимательство в региональном развитии Азербайджана". Проблемы управления. Научно-практический журнал, апрель-июнь 2015 г. № 2 (55) Серии А и В. Беларусь, 2015, с. 133-138
7. Rehimli R. ve Hasanoğlu M. "Küreselleşme Sürecinde Inovatif Sosyal Girişimciliğin Yen Değer Yaratımında Rolü (Azərbaycan Örneği)", Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi, Yıl 18 Sayı 95, Ankara 2015 (Çapdadır).
8. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının "Dövlət qulluğu və kadr siyasəti kafedrasında" Magistartura pilləsi üçün "İnsan potensialına əsaslanan sosial müəssisələr və innovativ inkişaf" kursu üzrə Tədris proqramı Bakı-2016

5 İxtira və patentlər, səmərələşdirici təkliflər
(burada doldurmalı)

6 Layihə üzrə ezamiyyətlər (ezamiyyə baş tutmuş təşkilatın adı, şəhər və ölkə, ezamiyyə tarixləri, həmçinin ezamiyyə vaxtı baş tutmuş müzakirələr, görüşlər, seminarlarda çıxışlar və s. dəqiq göstərilməlidir)
(burada doldurmalı)

1. Gəncə rayonu, Gəncə şəhəri Kəpəz rayonu-03-04 iyun 2015-ci il tarixlərində Gəncə şəhərində (16 rayonun icra hakimiyyəti başçıları müavinlərinin və Gəncə rayonunun müxtəlif idarə və təşkilatlarından 300 nəfərin iştirakı ilə) "Azərbaycan Respublikasının innovativ inkişafının yeni mərhələsində sosial müəssisələrin potensialı" mövzusunda seminar keçirmişdir. Seminarda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərovun "Azərbaycan Respublikasının iqtisadi və sosial inkişafı beynəlxalq təşkilatların sənədlərində", Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Gəncə bölməsinin akademik katibi, akademik Fuad Əliyevin "Gəncə regionunda sosial sahibkarlığın potensialı", Dövlət İdarəçilik Akademiyasının elmi-təşkilat şöbəsinin müdiri, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru Rəcəb Rəhimlinin "Azərbaycanın innovativ inkişafında kadr potensialının təkmilləşdirilməsi", Dosent Ziyafət Həbibovanın "Azərbaycanda innovativ inkişafın sabit və davamlı faktoru

kimi ictimai birliklərin insan potensialı və sosial sahibkarlıq” mövzularında məruzələri dinlənilib.

2. *İsmayilli rayonu İH, (Lahıc və Basqal) 09-10 iyun 2015-ci il tarixlərində “Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu” mövzusunda müzakirə keçirilmişdir.*
3. *Astara rayonu İH, (Kakalos kəndi) 07 iyul 2015-ci il tarixində “Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu” mövzusunda müzakirə keçirilmişdir.*
4. *Masallı rayonu İH, (Musaküçə kəndi və Ərkivan qəsəbəsi) 8 iyul 2015-ci il tarixində “Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu” mövzusunda müzakirə keçirilmişdir.*
5. *Lənkəran rayonu İH, 9 iyul 2015-ci il tarixində “Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu” mövzusunda müzakirə keçirilmişdir.*
6. *Qax rayonu İH, Qax Bələdiyyəsi, Qum bələdiyyəsi 12 oktyabr 2015-ci il tarixində “Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu” mövzusunda müzakirə keçirilmişdir.*
7. *Zaqatala rayonu İH, 13 oktyabr 2015-ci il tarixində “Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu” mövzusunda müzakirə keçirilmişdir.*
8. *Balakən rayonu İH, 14 oktyabr 2015-ci il tarixində “Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu” mövzusunda müzakirə keçirilmişdir.*
9. *Qax rayonu Qum bələdiyyəsində 11 noyabr 2015-ci il tarixində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisə kimi “Eko kənd”in yaradılması üçün müzakirələr aparılmış, təkliflər irəli sürülmüşdür.*
10. *Türkiyə Respublikası, Ankara şəhəri 25-26 noyabr 2015 tarixlərində “Sürdürülebilir Kalkınmanın Hedefleri XXI yüzyıl: Yönetim Teknolojileri (Azerbaycan örneği)” mövzusunda konfrans keçirilmişdir. Akademik Urxan Ələkbərov və dosent Rəcəb Rəhimli çıxış etmişlər.*

7 Layihə üzrə elmi ekspedisiyalarda iştirak (əgər varsa)
(burada doldurulmalı)

8 Layihə üzrə digər tədbirlərdə iştirak
(burada doldurulmalı)

9 Layihə mövzusu üzrə elmi məruzələr (seminar, dəyirmi masa, konfrans, qurultay, simpozium və s. çıxışlar) (məlumat tam şəkildə göstərilməlidir: a) məruzənin növü: plenar, dəvətli, şifahi və ya divar məruzəsi; b) tədbirin kateqoriyası: ölkədaxili, regional, beynəlxalq)

1. *Gəncə rayonu, -03-04 iyun 2015-ci il tarixlərində Gəncə şəhərində (ölkə daxili regional-plenar, dəvətli) (16 rayonun icra hakimiyyəti başçıları müavinlərinin və Gəncə rayonunun müxtəlif idarə və təşkilatlarından 300 nəfərin iştirakı ilə) “Azərbaycan Respublikasının innovativ inkişafının yeni mərhələsində sosial müəssisələrin potensialı” mövzusunda seminar keçirmişdir. Seminarda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərovun “Azərbaycan Respublikasının iqtisadi və sosial inkişafı beynəlxalq təşkilatların sənədlərində”, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Gəncə bölməsinin akademik katibi, akademik Fuad Əliyevin “Gəncə regionunda sosial sahibkarlığın potensialı”, Dövlət İdarəçilik Akademiyasının elmi-təşkilat şöbəsinin müdiri, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru Rəcəb Rəhimlinin “Azərbaycanın innovativ inkişafında kadr potensialının təkmilləşdirilməsi”,*

Dosent Ziyafət Həbibovanın "Azərbaycanda innovativ inkişafın sabit və davamlı faktoru kimi ictimai birliklərin insan potensialı və sosial sahibkarlıq" mövzularında məruzələri dinlənilib.

2. İsmayılı rayonu İH, (Lahıc və Başqal) 09-10 iyun 2015-ci il tarixlərində (regional, şifahi-müzakirə) "Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu" mövzusunda müzakirə keçirilmişdir.
3. Astara rayonu İH, (Kakalos kəndi) 07 iyul 2015-ci il tarixində (regional, şifahi-müzakirə) "Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu" mövzusunda müzakirə keçirilmişdir.
4. Masallı rayonu İH, (Musaküçə kəndi və Ərkivan qəsəbəsi) 8 iyul 2015-ci il tarixində (regional, şifahi-müzakirə) "Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu" mövzusunda müzakirə keçirilmişdir.
5. Lənkəran rayonu İH, 9 iyul 2015-ci il tarixində (regional, şifahi-müzakirə) "Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu" mövzusunda müzakirə keçirilmişdir.
6. Qax rayonu İH, Qax Bələdiyyəsi, Qum bələdiyyəsi 12 oktyabr 2015-ci il tarixində (regional, şifahi-müzakirə) "Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu" mövzusunda müzakirə keçirilmişdir.
7. Zaqatala rayonu İH, 13 oktyabr 2015-ci il tarixində (regional, şifahi-müzakirə) "Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu" mövzusunda müzakirə keçirilmişdir.
8. Balakən rayonu İH, 14 oktyabr 2015-ci il tarixində (regional, şifahi-müzakirə) "Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu" mövzusunda müzakirə keçirilmişdir.
9. Qax rayonu Qum bələdiyyəsində 11 noyabr 2015-ci il tarixində (regional, şifahi-müzakirə) insan potensialına əsaslanan sosial müəssisə kimi "Eko kənd" in yaradılması üçün müzakirələr aparılmış, təkliflər irəli sürülmüşdür.
10. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında 20 may 2015-ci il tarixində "Bələdiyyə idarəçiliyinin aktual problemləri" istiqamətinin ixtisasartırma kursunda "Davamlı inkişafın idarə olunmasında sosial müəssisələrin rolu" mövzusunda seminar-mühazirə (Akademik U. Ələkbərov)
11. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında 20 may 2015-ci il tarixində "Bələdiyyə idarəçiliyinin aktual problemləri" istiqamətinin ixtisasartırma kursunda "İnsan inkişafına əsaslanan sosial müəssisələr" mövzusunda seminar-mühazirə (Dos.Dr. M. Həsənov)
12. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında 20 may 2015-ci il tarixində "Bələdiyyə idarəçiliyinin aktual problemləri" istiqamətinin ixtisasartırma kursunda "İcma səviyyəsində sosial müəssisələrdən istifadə metodları" mövzusunda seminar-mühazirə (Dos.Dr. E. Azadov)
13. 02 dekabr 2015-ci il tarixində DİA-nın nəzdində Qafqaz Dövlət İdarəçiliyi Araşdırma və Tədris Mərkəzində "Dövlət qulluğu sistemi və təcrübə proqramı" istiqamətinin ixtisasartırma kursunda "Sosial məsuliyyətli fəaliyyət və sosial müəssisələrin təşkili" mövzusunda seminar-mühazirə (Dos.Dr. R. Rəhimli)
14. 04 dekabr 2015-ci il tarixində DİA-nın nəzdində Qafqaz Dövlət İdarəçiliyi Araşdırma və Tədris Mərkəzində "Dövlət qulluğu sistemi və təcrübə proqramı" istiqamətinin ixtisasartırma kursunda "Sosial müəssisələrin yaradılması davamlı inkişafın yeni paradıqması kimi" mövzusunda seminar-mühazirə (Akademik U. Ələkbərov)
15. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında 21 dekabr 2015-ci il tarixində "Davamlı inkişaf-Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin prioriteti kimi" istiqamətinin ixtisasartırma kursunda "İnsan inkişafı konsepsiyası-sosial

	<p>müəssisələrin yaradılması davamlı inkişafın yeni paradigması kimi” mövzusunda seminar-mühazirə (Akademik U. Ələkbərov)</p> <p>16. Türkiyə Respublikası, Ankara şəhəri 25-26 noyabr 2015 tarixlərində (beynəlxalq-dəvətli) “Sürdürülebilir Kalkınmanın Hedefleri XXI yüzyıl: Yönetim Teknolojileri (Azerbaycan örneği)” mövzusunda konfrans keçirilmişdir. Akademik Urxan Ələkbərov və dosent Rəcəb Rəhimli çıxış etmişlər.</p>
10	<p>Layihə üzrə əldə olunmuş cihaz, avadanlıq və qurğular, mal və materiallar, komplektləşdirmə məmulatları</p> <p>6 ədəd Notebook. 2 ədəd printer (3-ü birində). 6 ədəd katric. 2 ədəd harddisk (ITB), 1 ədəd fotoaparat, 1 ədəd diktafon</p>
11	<p>Yerli həmkarlarla əlaqələr (burada doldurmalı)</p>
12	<p>Xarici həmkarlarla əlaqələr</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kolumbiya Universitetinin professoru Con Lourens-ABŞ 2. Rusya Elmlər Akademiyasının Ekologiya Problemləri və Təkamül İnstitutunun baş elmi işçisi, UNESCO-nun “İnsan və Biosfera” proqramı Rusya Federasiya Komitəsinin sədr müavini, yeni ekoloji tələblərə uyğunlaşmış yaşayış məskənlərinin təşkili üzrə ekspert Prof. Dr. Nerenov Valeriy Mixayloviç-Rusya 3. Belarus Respublikası Ali Dövlət İnstitutu- Professor Ludmila Kojuxovskaya 4. Beynəlxalq məsləhət şirkətinin məşğulluq tədqiqatları sahəsində eksperti Dr. Maykl Hopkins- London, Cenevrə, Vaşinqton 5. İstanbul Gelişim Universitetinin rektoru professor Burhan Aykaç-Türkiyə 6. Qazi Universitetinin professoru Şenol Durqun-Türkiyə 7. Türkiyə Orta Şərq və Dövlət İdarəçiliyi İnstitutunun (TODAİE) rektoru Prof. Dr. Onur Önder Aslan-Türkiyə 8. Türkiyə Orta Şərq və Dövlət İdarəçiliyi İnstitutu (TODAİE)- Prof. Dr. Aslı Akay Türkiyə 9. TODAİE-nin professoru Eyyup İsbir-Türkiyə
13	<p>Layihə mövzusu üzrə kadr hazırlığı (əgər varsa)</p> <p>Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında 18.05.2015-22.05.2015 tarixlərində “Bələdiyyə idarəçiliyinin aktual problemləri”, 30.11.2015-04.12.2015 tarixlərində “Dövlət qulluğu sistemi və təcrübə proqramı”, 21.12.2015-25.12.2015 dekabr 2015-ci il tarixlərində “Davamlı inkişaf-Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin prioriteti kimi” ixtisasartırma kurslarında 60 dövlət qulluqçusu və 30 bələdiyyə üzvü iştirak etmişdir.</p>
14	<p>Sərgilərdə iştirak (əgər baş tutubsa) (burada doldurmalı)</p>
15	<p>Təcrübəartırmada iştirak və təcrübə mübadiləsi (əgər baş tutubsa) (burada doldurmalı)</p>
16	<p>Layihə mövzusu ilə bağlı elmi-kütləvi nəşrlər, kütləvi informasiya vasitələrində çıxışlar, yeni yaradılmış internet səhifələri və s. (məlumatı tam şəkildə göstərməlidir) (burada doldurmalı)</p>

SİFARİŞÇİ:

Elmin İnkişafı Fondu

İCRAÇI:

Müşavir

Babayeva Ədilə Əli qızı

(imza)

"01" 02 2016-cü il

Layihə rəhbəri

Rəhimli Rəcəb Zakir oğlu

(imza)

"9" 02 2016-cü il

Baş məsləhətçi

Qurbanova Səmirə Yaşar qızı

(imza)

"01" 02 2016-cü il

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA
ELMİN İNKİŞAFI FONDU

MÜQAVİLƏYƏ ƏLAVƏ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin
İnkışafı Fondunun elmi-tədqiqat proqramlarının, layihələrinin
və digər elmi tədbirlərin maliyyələşdirilməsi məqsədi ilə
qrantların verilməsi üzrə 2013-cü il üçün elan edilmiş əsas
qrant müsabiqəsinin (EIF-2013-9(15)) qalibi olmuş
layihənin yerinə yetirilməsi üzrə

ALINMIŞ NƏTİCƏLƏRİN ƏMƏLİ (TƏCRÜBİ) HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ
VƏ LAYİHƏNİN NƏTİCƏLƏRİNDƏN GƏLƏCƏK TƏDQİQATLARDA
İSTİFADƏ PERSPEKTİVLƏRİ HAQQINDA
MƏLUMAT VƏRƏQİ
(Qaydalar üzrə Əlavə 16)

Layihənin adı: **İnsan potensialına əsaslanan sosial müəssisələr Azərbaycanda icmaların davamlı innovativ inkışaf texnologiyası kimi**

Qrantın məbləği: 90 000 manat

Layihə rəhbərinin soyadı, adı və atasının adı: Rəhimli Rəcəb Zakir oğlu

Layihənin nömrəsi: EIF-2013-9(15)-46/41/5-M-05

Müqavilənin imzalanma tarixi: 16 yanvar 2015-ci il

Qrant layihəsinin yerinə yetirilmə müddəti: 12 ay

Layihənin icra müddəti (başlama və bitmə tarixi): 01 fevral 2015-ci il – 01 fevral 2016-cı il

1. Layihənin nəticələrinin əməli (təcrübi) həyata keçirilməsi

1 Layihənin əsas əməli (təcrübi) nəticələri, bu nəticələrin məlum analoqlar ilə müqayisəli xarakteristikası

Davamlı inkışafın idarə edilməsi və insan inkışafına əsaslanan sosial müəssisələrin yaradılması, bu sahədə yeni texnologiyaların tətbiqi, maddi-texniki bazanın müasirləşdirilməsi və ondan səmərəli istifadə, habelə, bu sahənin inkışafı ilə bağlı digər fəaliyyətlər səmərəli şəkildə təşkil olunarsa ölkənin davamlı inkışaf məqsədlərinin həyata keçirilməsinə, miqrasiyanın azalmasına, xüsusən tam ailələrin qorunması üçün əmək miqrasiyasının qarşısının alınmasına, yerli biliklərə əsaslanan yerli resursların, o cümlədən regionların inkışafına, işsizliyin azaldılmasına, yeni iş yerlərinin yaradılmasına və vətəndaş cəmiyyətinin daha da inkışaf etməsinə, demokratiya və yerli özünüidarəetmə sahəsində vərdişlərin formalaşmasına, yerli biliklərin qorunması və inkışaf etdirilməsinə nail olunacaqdır. Bunları nəzərə alaraq:

1. Sosial müəssisələrin yaradılması və fəaliyyəti hazırda müşahidə edilən iqtisadi və sosial çağırışlara cavab olan sistemli tədbirlərin əhəmiyyətli bir hissəsi ola bilər.
2. Təhlillər göstərmişdir ki, sosial sahibkarlıq və sosial müəssisələr müxtəlif ölkələrin təcrübəsində rast gəlinərsə də, Azərbaycan Respublikasında dünyada ilk insan potensialının inkişafına əsaslanan və yaşayış yerində ictimai birlik və ona məxsus olan sosial müəssisə yaradılmışdır (CBO (Community Based Organization) "Human Development and Sustainable Income Generation Public Union"). Azərbaycan Respublikasının bu sahədə birinciliyi haqqında məlumat BMT-nin Baş Qərargahı (Nyu York) dünya üzrə "Yeni ideya və fəaliyyət" kimi yaymışdır (Innovative Ideas and Activities, [www.http://hdr.undp.org/nhdr/impact](http://hdr.undp.org/nhdr/impact), December 19, 2005). Məhz bunun nəticəsi olaraq insan potensialının inkişafına əsaslanan və icma tərəfindən davamlı gəlirlərin əldə edilməsinə yönəldilmiş ilk pilot xarakterli ictimai birliklər və onlara məxsus sosial müəssisələr Azərbaycan Respublikasının Qaradağ rayonunda (Ümid İnsan İnkişafı və Davamlı Gəlir Əldə Etmək İctimai Birliyi) və Goranboy Rayonunda (Eyvazlı İnsan İnkişafı və Davamlı Gəlir Əldə Etmək İctimai Birliyi) formalaşmışdı. Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi, digər əlaqəli təşkilatlar ictimai birlik və sosial müəssisələrin dövlət qeydiyyatından keçirilməsi təcrübəsinə malikdirlər. Bu təcrübə yeni yaradılacaq sosial müəssisələrin, hüquqi baxımdan qeydə alınmasına prolem yaratmamalıdır.
3. Yaşayış yerində insan potensialının inkişafına əsaslanan və icma tərəfindən davamlı gəlirin əldə edilməsinə yönəldilmiş ictimai birlik və sosial müəssisələrin (CBO – Community Based Organization) ölkədə yaradılması ölkə Prezidenti İlham Əliyevin innovativ inkişafın bir istiqaməti olan "qara qızılın" "İnsan qızılına" çevrilməsi konsepsiyasının həyata keçirilməsinə əsaslanır. Müəyyən edilmişdir ki, ictimai birlik kimi fəaliyyət göstərən sosial müəssisələrin yaradılması və istismarı bir sıra önəmli məqsədlərə xidmət edə bilər. Bunlar arasında ən vacibləri:
 - yeni iş yerlərinin yaradılması və məşğulluğun artırılması;
 - yerli bərpa olunan təbii ehtiyatların səfərbər edilməsi və yerli bilik və təcrübənin qorunması və səfərbər edilməsi;
 - gender problemlərinin həllinə dəstək;
 - özünüidarə, iştirak və demokratiyanın inkişafı;
 - əhalinin bilik və bacarığının artırılması;
 - əmək miqrasiyasının azaldılması və natamam ailələrin əmələ gəlməsinin qarşısının alınması və s.
4. Ekspedisiya tədqiqatları, regionlarda keçirilmiş müşavirə və təlimlər nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, regionlarda mövcud olan təbii və insan potensialı müxtəlif istiqamətdə fəaliyyət göstərən sosial müəssisələrin fəaliyyəti üçün potensiala malikdir. Bu istiqamətdə pilot layihələrin ilk mərhələdə aşağıdakı regionlarda keçirilməsi məqsədə uyğundur:
 - Tədqiqatımız nəticəsində məlum oldu ki, Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda sosial müəssisələrin ən perspektivli sahələri məhz xalçaçılıq, üzümçülük və kənd turizmidir. Bu sahələrdə sosial təşəbbüskarlıq yerli insan potensialı və ənənələri nəzərə alınaraq inkişaf etdirilməlidir. "Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə Dövlət Proqramı"nın həyata keçirilməsi prosesində sosial müəssisələr əvəzolunmaz ictimai-iqtisadi mexanizm kimi çıxış edə bilər və bu respublikamızda aparılan innovativ islahatların mütərəqqi nümunəsi olacaqdır. Kəpəz Bələdiyyəsi ərazisində xalçaçılıq, üzümçülük və kənd turizmi sahəsində icma əsaslı sosial müəssisələrin yaradılması mümkündür.
 - Digər bir pilot layihə kimi Qax rayonunun Qum bələdiyyəsi ərazisində sosial müəssisələrin yaradılması, onlar üçün əlverişli investisiya mühiti formalaşdırmaq yolu ilə icmaların iqtisadi inkişafına yardım etmək, sosial müəssisələrin tətbiqinin bələdiyyə ərazisindəki icmanın inkişafına yardım edə biləcək mexanizm kimi işlənib

hazırlanması perspektivləri araşdırılmışdır. İcma əsaslı sosial müəssisə olaraq Qum kəndində "Eko Kənd" layihəsi ilə bağlı müzakirələr aparılmış və icmanın formalaşdırmaq istədiyi bu layihəyə müvafiq təkliflər verilmişdir. Hesab edirik ki, Qum kəndində "Eko Kənd" sosial müəssisəsinin yaradılması ilə ev şəraitində işin təşkili hesabına əlavə iqtisadi səmərə, işsizliyin və yoxsulluğun azalması, yerli biliklərin qorunması, kollektiv idarəetmə sahəsində şəffaflığın artırılması kimi üstünlüklər əldə etməsinə xidmət edəcəkdir.

- Azərbaycan iqlim və bitki müxtəlifliyi baxımından il boyu arıçılıq təsərrüfatları fəaliyyəti ilə məşğul olmağa da imkan verir. Qax rayonu, Lekit kəndi "API –Delta arıçılıq qrup" şirkəti nəzdində müasir çoxgövdəli və yataq pətəklərdə saxlanılan arı ailələrinin yetişdirilməsi məqsədi ilə sosial müəssisə yaradıla bilər. Arıçılıq sosial müəssisəsinin yaradılması məşğulluğun təmininə, ev şəraitində işin təşkili hesabına əlavə iqtisadi səmərə və eyni zamanda ətraf kəndlərin məşğulluğuna böyük töhfə verəcək. Bu sahədə Türkiyənin "Ardeşen Kaşkar Arıçılıq" sosial müəssisəsinin təcrübəsindən yararlanmaq olar.
 - Astarə rayonunun Kakalos və Masallı rayonu Musaküçə kəndlərində mövcud əmək ehtiyatlarından, təbii və iqtisadi potensialdan səmərəli istifadə etməklə həsirçilik əsasında sosial müəssisələrin yaradılması perspektivi yüksəkdir. Bir sıra məişət əşyalarının hazırlanmasında da həsirçilik sənəti köməyə gəlir. Məsələn, həsir zənbillər, şlyapalar, çantalar, saxsı qablar üçün tutacaqlar, asılqanlar və s. məmulatlardan bu gün də geniş istifadə olunur. Astarəçay" MMC-nin çay emalı fabriki üçün texnoloji emal baxımından qablaşdırılmış çaylar üçün açıq və milli ornamentlə bəzədilmiş həsir çantalara geniş yer verilməlidir. Astarədə bununla bağlı, sosial yönümlü icma əsaslı sosial müəssisələr formalaşdırıla bilər. Cənub bölgəsindəki uzunömürlüylərin sirlərini öyrənən mütəxəssislər də bu qənaətə gəliblər ki, evlərdə həsirdən istifadə edən insanlarda yel xəstəliyinə təsadüf olunmur. Həsirdən müxtəlif əşyalar hazırlanır: Zənbil, sifa (süfrə), sərinqeş (cəbənd) və s.. Pərdis (ciyə) şona kimi dəzgahda çəkilir, püzeydə toxunur. Həsir dünyanın müxtəlif ölkələrində, xalq sənəti növlərindən biridir. Yaponiyada həsirçilik sənət növləri arasında kulta döndərilmiş məqamla yanaşı, az qala hər yaponun evində olan əşyadır. Çində, Malayziyada, Hindistandan tutmuş Mərakeşə və Tunisə, İspaniyada, Afrikanın cənubunda bir çox ölkələrdə həsir məişətin bir parçasıdır.
5. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında davamlı inkişafın idarəedilməsi ixtisası üzrə "İnsan potensialına əsaslanan sosial müəssisələr və innovativ inkişaf" kursu üçün bakalavr və magistr proqramı hazırlanmışdır. Bu respublikamızın digər ali təhsil müəssisələrində tətbiq oluna bilər.
6. Dövlət qulluqçuları üçün təşkil olunan ixtisasartırma kurslarında "Davamlı inkişafın idarəedilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu" mövzusunda elmi mühazirələr təşkil olunmalıdır. (DİA-da ixtisasartırma kurslarının proqramına daxil edilmişdir).

2

Layihənin nəticələrinin əməli (təcrübi) həyata keçirilməsi haqqında məlumat (istehsalatda tətbiq (tətbiqin aktını əlavə etməli); tədris və təhsildə (nəşr olunmuş elmi əsərlər və s. – təhsil sistemində tətbiqin aktını əlavə etməli); bağlanmış xarici müqavilələr və ya beynəlxalq layihələr (kimlə bağlanıb, müqavilənin və ya layihənin nömrəsi, adı, tarixi və dəyəri); dövlət proqramlarında (dövlət orqanının adı, qərarın nömrəsi və tarixi); ixtira üçün alınmış patentlərdə (patentin nömrəsi, verilmə tarixi, ixtiranın adı); və digərlərində)

Layihənin həyata keçirilməsi zamanı aparılan araşdırmalardan məlum oldu ki, Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda sosial müəssisələrin ən perspektivli sahələri məhz xalçaçılıq, üzümçülük və kənd turizmidir. Bu sahələrdə sosial təşəbbüskarlıq yerli insan potensialı və ənənələri nəzərə alınaraq inkişaf etdirilməlidir. Bununla əlaqədar olaraq Gəncə şəhər Kəpəz

bələdiyyəsində icma nümayəndələri ilə görüş təşkil olunaraq yerli potensial və tarixi yerli biliklərin imkanları çərçivəsində insan inkişafına əsaslanan sosial müəssisələrin yaradılması perspektivləri müzakirə olunmuşdur. Kəpəz Bələdiyyəsi ərazisində üzümçülük və kənd turizmi sahəsində icma əsaslı sosial müəssisələrin yaradılmasını mümkünlüyü nəzərə alınaraq müvafiq təkliflər irəli sürülmüşdür. Yaradılması nəzərdə tutulan insan potensialına əsaslanan sosial müəssisə "Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə Dövlət Proqramı"nın həyata keçirilməsi prosesində əvəzolunmaz ictimai-iqtisadi mexanizm kimi çıxış edəcək və bu respublikamızda aparılan innovativ islahatların mütərəqqi nümunəsi olacaqdır.

Layihə nəticələrinin tətbiqi ilə əlaqədar digər bir pilot layihə kimi Qax rayonunun Qum bələdiyyəsi ərazisində sosial müəssisələrin yaradılması, onlar üçün əlverişli investisiya mühiti formalaşdırmaq yolu ilə icmaların iqtisadi inkişafına yardım etmək, sosial müəssisələrin tətbiqinin bələdiyyə ərazisindəki icmanın inkişafına yardım edə biləcək mexanizm kimi işlənib hazırlanması perspektivləri araşdırılmışdır. İcma əsaslı sosial müəssisə olaraq Qum kəndində "Eko Kənd" layihəsi ilə bağlı müzakirələr aparılmış və icmanın formalaşdırmaq istədiyi bu layihəyə müvafiq təkliflər verilmişdir. Hesab edirik ki, Qum kəndində "Eko Kənd" sosial müəssisəsinin yaradılması ilə ev şəraitində işin təşkili hesabına əlavə iqtisadi səmərə, işsizliyin və yoxsulluğun azalması, yerli biliklərin qorunması, kollektiv idarəetmə sahəsində şəffaflığın artırılması kimi üstünlüklər əldə etməsinə xidmət edəcəkdir.

Layihə nəticələrinin tədris və təhsildə tətbiqi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında davamlı inkişafın idarəedilməsi ixtisası üzrə "İnsan potensialına əsaslanan sosial müəssisələr və innovativ inkişaf" kursu proqrama daxil edilmiş və bunun üçün bakalavr və magistr proqramı hazırlanmışdır. Bu respublikamızın digər ali təhsil müəssisələrində tətbiq oluna bilər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Rəhbər Dövlət İdarəçiliyi Kadrlarının İxtisasının Artırılması İnstitutunda Dövlət qulluqçularının ixtisasının artırılması və yenidən hazırlanması üçün "Davamlı inkişafın idarəedilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu" istiqamətində kurs proqrama daxil edilmişdir.

2. Layihənin nəticələrindən gələcək tədqiqatlarda istifadə perspektivləri

1 Nəticələrin istifadəsi perspektivləri (fundamental, tətbiqi və axtarış-innovasiya yönlü elmi-tədqiqat layihə və proqramlarında; dövlət proqramlarında; dövlət qurumlarının sahə tədqiqat proqramlarında; ixtira və patent üçün verilmiş ərizələrdə; beynəlxalq layihələrdə; və digərlərində)

Layihə nəticələrinin tədris və təhsildə tətbiqi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında davamlı inkişafın idarəedilməsi ixtisası üzrə "İnsan potensialına əsaslanan sosial müəssisələr və innovativ inkişaf" kursu proqrama daxil edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Rəhbər Dövlət İdarəçiliyi Kadrlarının İxtisasının Artırılması İnstitutunda Dövlət qulluqçularının ixtisasının artırılması və yenidən hazırlanması üçün "Davamlı inkişafın idarəedilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu" istiqamətində kurs proqrama daxil edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasında dəstək üçün sosial müəssisələr ilə əlaqədar xüsusi bölmənin yaradılması.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Regional Məsələlər Komitəsinə bələdiyyələr nəzdində icma əsaslı sosial müəssisələrin yaradılması imkanları barəsində təkliflərin hazırlanması.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında
kurrikulum və dərsliyə daxil edilmişdir.

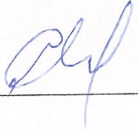
SİFARIŞÇI:

Elmin İnkişafı Fondu

İCRAÇI:

Müşavir

Babayeva Ədilə Əli qızı

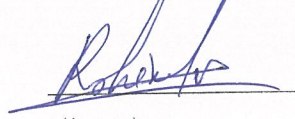

(imza)

"09" 02 2016-cü il

Layihə rəhbəri

Rəhimli Rəcəb Zakir oğlu

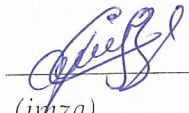

(imza)

"09" 02 2016-cü il

Baş məsləhətçi

Qurbanova Səmirə Yaşar qızı

(imza)

"09" 02 2016-cü il

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA ELMİN İNKİŞAFI FONDU

MÜQAVİLƏYƏ ƏLAVƏ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin
İnkişafı Fondunun elmi-tədqiqat proqramlarının, layihələrinin
və digər elmi tədbirlərin maliyyələşdirilməsi məqsədi ilə
qrantların verilməsi üzrə 2013-cü il üçün elan edilmiş əsas
qrant müsabiqəsinin (EİF-2013-9(15)) qalibi olmuş
layihənin yerinə yetirilməsi üzrə

ALINMIŞ ELMİ MƏHSUL HAQQINDA MƏLUMAT (Qaydalar üzrə Əlavə 17)

Layihənin adı: **İnsan potensialına əsaslanan sosial müəssisələr Azərbaycanda icmaların davamlı
innovativ inkişaf texnologiyası kimi**

Qrantın məbləği: 90 000 manat

Layihə rəhbərinin soyadı, adı və atasının adı: Rəhimli Rəcəb Zakir oğlu

Layihənin nömrəsi: EİF-2013-9(15)-46/41/5-M-05

Müqavilənin imzalanma tarixi: 16 yanvar 2015-ci il

Qrant layihəsinin yerinə yetirilmə müddəti: 12 ay

Layihənin icra müddəti (başlama və bitmə tarixi): 01 fevral 2015-ci il – 01 fevral 2016-cı il

Diqqət! Bütün məlumatlar 12 ölçülü Arial şrifti ilə, 1 intervalla doldurulmalıdır

1. Elmi əsərlər (sayı)

№	Tamlıq dərəcəsi	Çapa qəbul olunmuş və ya çapda olan	
		Dərc olunmuş	Çapa göndərilmiş
1.	Elmi məhsulun növü Monoqrafiyalar həmçinin, xaricdə çap olunmuş		
2.	Məqalələr	7	2
3.	həmçinin xarici nəşrlərdə Konfrans materiallarında məqalələr	4	1

4.	O cümlədən, beynəlxalq konfrans materiallarında Məruzələrin tezisləri			
5.	həmçinin, beynəlxalq tədbirlərin toplusunda Digər (icmal, atlas, kataloq və s.)	Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının "Dövlət qulluğu və kadr siyasəti kafedrasında" Magistartura pilləsi üçün "İnsan potensialına əsaslanan sosial müəssisələr və innovativ inkişaf" kursu üzrə Tədris proqramı Bakı-2016		

2. İxtira və patentlər (sayı)

No	Elmi məhsulun növü	Alınmış	Verilmiş	Ərizəsi verilmiş
1.	Patent, patent almaq üçün ərizə			
2.	İxtira			
3.	Səmərləşdirici təklif			

3. Elmi tədbirlərdə məruzələr (sayı)

No	Tədbirin adı (seminar, dəyirmi masa, konfrans, qurultay, simpozium və s.)	Tədbirin kateqoriyası (ölkədaxili, regional, beynəlxalq)	Məruzənin növü (plenary, dəvətli, şifahi, divar)	Sayı
1.	"Azərbaycan Respublikasının innovativ inkişafının yeni mərhələsində sosial müəssisələrin potensialı" (Seminar)	ölkə daxili regional	plenary-dəvətli	300 nəfər (16 rayonun icra hakimiyyəti başçıları müavinlərinin və Gəncə rayonunun müxtəlif idarə və təşkilatlarından 300 nəfərin iştirakı ilə)

					Program əlavə olunur
2.	“Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu ”	ölkə daxili regional	re-	şifahi- müzakirə	15 nəfər (İsmayilli rayonu İH)
3.	“Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu ”	ölkə daxili regional	re-	şifahi- müzakirə	7 nəfər (İsmayilli rayonu Basqal Bələdiyyəsi)
4.	“Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu ”	ölkə daxili regional	re-	şifahi- müzakirə	10 nəfər (İsmayilli rayonu Lahıc Bələdiyyəsi)
5.	“Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu ”	ölkə daxili regional	re-	şifahi- müzakirə	8 nəfər (Astara rayonu İH)
6.	“Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu ”	ölkə daxili regional	re-	şifahi- müzakirə	20 nəfər (Astara rayonu Kakalos kəndi)
7.	“Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu ”	ölkə daxili regional	re-	şifahi- müzakirə	7 nəfər (Masallı rayonunun Musaküçə kəndi)
8.	“Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu ”	ölkə daxili regional	re-	şifahi- müzakirə	9 nəfər (Masallı rayonu Ərkivan qəsəbəsi)
9.	“Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu ”	ölkə daxili regional	re-	şifahi- müzakirə	7 nəfər (Lənkəran rayonu İH)
10.	“Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu ”	ölkə daxili regional	re-	şifahi- müzakirə	6 nəfər (Qax rayonu İH)
11.	“Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu ”	ölkə daxili regional	re-	şifahi- müzakirə	10 nəfər (Qax rayonu Qax bələdiyyəsi)
12.	“Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu ”	ölkə daxili regional	re-	şifahi- müzakirə	12 nəfər (Qax rayonu Qum bələdiyyəsi)
13.	“Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu ”	ölkə daxili regional	re-	şifahi- müzakirə	10 nəfər (Zaqatala rayonu İH İctimai-siyasi və humanitar məsələlər şöbəsi)

14.	“Davamlı inkişafın idarə edilməsində insan potensialına əsaslanan sosial müəssisələrin rolu”	ölkə daxili regional		şifahi- müzakirə	8 nəfər (Balakən rayonu İH İctimai-siyasi və humanitar məsələlər şöbəsi)
15.	“Davamlı inkişaf-Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin prioriteti kimi” istiqamətinin ixtisasartırma kursunda “İnsan inkişafı konsepsiyası-sosial müəssisələrin yaradılması davamlı inkişafın yeni paradigması kimi” mövzusunda seminar-mühazirə (Akademik U. Ələkbərov)	ölkə daxili		Seminar-mühazirə	30 nəfər (30 rayon İH nümayəndələrinin iştirakı ilə) Proqram əlavə olunur.
16.	“Bələdiyyə idarəçiliyinin aktual problemləri” istiqamətinin ixtisasartırma kursunda “Davamlı inkişafın idarə olunmasında sosial müəssisələrin rolu” mövzusunda seminar-mühazirə (Akademik U. Ələkbərov)	ölkə daxili		Seminar-mühazirə	30 nəfər (30 bələdiyyə nümayəndələrinin iştirakı ilə) Proqram əlavə olunur.
17.	“Bələdiyyə idarəçiliyinin aktual problemləri” istiqamətinin ixtisasartırma kursunda “İnsan inkişafına əsaslanan sosial müəssisələr” mövzusunda seminar-mühazirə (Dos.Dr. M. Həsənov)	ölkə daxili		Seminar-mühazirə	30 nəfər (30 bələdiyyə nümayəndələrinin iştirakı ilə) Proqram əlavə olunur.
18.	“Bələdiyyə idarəçiliyinin aktual problemləri” istiqamətinin ixtisasartırma kursunda “İcma səviyyəsində sosial müəssisələrdən istifadə metodları” mövzusunda seminar-mühazirə (Dos.Dr. E. Azadov)	ölkə daxili		Seminar-mühazirə	30 nəfər (30 bələdiyyə nümayəndələrinin iştirakı ilə) Proqram əlavə olunur.
19.	DİA-nın nəzdində Qafqaz Dövlət İdarəçiliyi Araşdırma və Tədris Mərkəzində “Dövlət qulluğu sistemi və təcrübə proqramı” istiqamətinin ixtisasartırma kursunda “Sosial məsuliyyətli fəaliyyət və sosial müəssisələrin təşkili” mövzusunda seminar-mühazirə (Dos.Dr. R. Rəhimli)	ölkə daxili		Seminar-mühazirə	30 nəfər (30 rayon İH nümayəndələrinin iştirakı ilə) Proqram əlavə olunur.

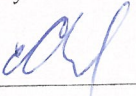
20.	DA-nın nəzəndə Qafqaz Dövlət İdarəçiliyi Araşdırma və Tədris Mərkəzində "Dövlət qulluğu sistemi və təcrübə proqramı" istiqamətinin ixtisasartırma kursunda "Sosial müəssisələrin yaradılması davamlı inkişafın yeni paradiqması kimi" mövzusunda seminar-mühazirə (Akademik U. Ələkbərov)	ölkə daxili	Seminar-mühazirə	30 nəfər (30 rayon İH nümayəndələrinin iştirakı ilə) Proqram əlavə olunur.
21.	"Sürdürülebilir Kalkınmanın Hedefleri XXI yüzyl: Yönetim Teknolojileri (Azerbaycan örneği)" (konfrans)	Beynəlxalq	plənar-dəvətli	70 nəfər (Konfransda Türkiyənin tanınmış elm adamları, hökumət və yerli idarəetmə orqanlarının nümayəndələri, diplomatik missiya təmsilçiləri, müxtəlif ölkələrdən TODAİE'də təhsil alan gənc tədqiqatçılar iştirak edirdilər) Proqram əlavə olunur

SİFARİŞÇİ:

Elmin İnkişafı Fondu

Müşavir

Babayeva Ədilə Əli qızı

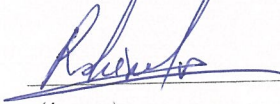
(imza)

"08" 02 2016-cü il

İCRAÇI:

Layihə rəhbəri

Rəhimli Rəcəb Zakir oğlu

(imza)

"08" 02 2016-cü il

Baş məsləhətçi

Qurbanova Səmirə Yaşar qızı

(imza)

"09" 02 2016-cü il